

Fem fall av rasism

Ett diskussionsmaterial om rasism inom hälso- och sjukvården.

1. Bakgrund	1
2. Fall 1 - Läkarestudenten	2
2.1 Reflektionsfrågor	2
3. Fall 2 - Tandvårdskliniken	3
3.1 Reflektionsfrågor	4
4. Fall 3 - Ortopeden	5
4.1 Reflektionsfrågor	5
5. Fall 4 - Sjuksköterskan	6
5.1 Reflektionsfrågor	6
6. Fall 5 - Undersköterskan/receptionisten	8
6.1 Reflektionsfrågor	8

1. Bakgrund

Detta material har tagits fram som en del av en utbildningssatsning om rasism, socioekonomi, segregation och hälsa i Region Västerbotten som finansierats av statsbidrag från Delegationen mot segregation.

De fall som ingår i detta material är baserade på intervjumaterial som tillhör projektet **Rasism inom hälso-och sjukvården: utveckling och implementering av antirasistiska strategier genom gemensam kunskapsproduktion och utvärdering** vid Sociologiska institutionen Uppsala universitet. Projektet har fått etiskt tillstånd från etiknämnden i Uppsala (Dnr 2018/201). Alla informanter som intervjuades i projektet har angett sitt samtycke (både verbalt och i skrift) för användning av sina intervjuar i forskning och utbildningssyfte. Notera att alla namn som används i fallen nedan är pseudonym.

Fallen är skrivna av Sarah Hamed vid Sociologiska institutionen på Uppsala universitet. Materialet får inte citeras utan tillåtelse.

2. Fall 1 - Läkarestudenten

Nadia är en student vid en läkarutbildning. Hon har börjat praktisera på sjukhuset med enkla moment som att ta blodprov från patienter. Idag ska hon ta blod från en äldre patient. Hon går in, presenterar sig själv och förklarar för patienten vad hon ska göra, men innan hon är klar med sin förklaring avbryter patienten och kollar på henne.

”Jag vill inte att en n** ska ta mitt blod”.**

Nadia kände det som att någon kastade kallt vatten på henne. Hon kände sig ganska kränkt trots att detta inte var första gången patienterna nekade att bli behandlade av henne eller kollade misstänksamt på henne. Men att bli kallad n-ordet kändes extremt kränkande. Nadia bestämmer sig för att säga till sin handledare. Hon går till sin handledare och berättar om vad som har hänt. Handledaren säger:

”Det är synd att detta händer men det är sådant som händer och du måste lära dig att hantera dessa situationer. Du kommer antagligen att möta sådana patienter igen”.

Nadia ser att handledaren går till patienten och pratar med henne samt ber en sjuksköterska att ta hand om patienten. Nadia känner en rad känslor. Hon känner sig förolämpad och helt hjälplös.

”Jag skulle ha sagt emot om detta hade hänt mig någon annanstans men jag kan inte göra något här”.

Hon ser omkring sig och ser på de andra studenter som försöker undvika att se på Nadia.

”De står bara där och fortsätter jobba som om inget har hänt medan jag känner att hela min värld rasar”.

Nadia känner att tårarna börjar rinna och går snabbt mot toaletten. Hon stänger in sig där och börjar gråta.

”Jag orkar inte mer med sådant”.

I det där ögonblicket bestämmer sig Nadia att så fort hon är klar med sin utbildning, kommer hon att forska inom medicin istället för att jobba kliniskt för hon inte orkar hantera rasism från patienter och från kollegor. Allt detta har börjat påverka Nadias psykiska hälsa. Hon känner sig ofta nedstämd.

2.1 Reflektionsfrågor

- Reflektera kring handledarens roll i situationen. Hade den personen kunnat agera annorlunda? I så fall hur?
- På vilket sätt kan andra studenter, kollegor med flera påverka i en sådan här situation?
- Läs igenom Region Västerbottens riktlinje ”Hantering av krav på vård av viss behandlare inom hälso- och sjukvården” och diskutera på vilket sätt riktlinjen hade kunnat vara ett stöd i en situation som den i fallbeskrivningen ovan.

3. Fall 2 - Tandvårdskliniken

Alaya, en nyexaminerad tandläkare, är på väg till jobbet på en tandvårdsklinik i en mindre stad. Hon känner sig ganska ängslig att gå till jobbet. Det har varit besvärligt att hantera alla patienter som konstant klagat över att flyktingar och migranter får gå före i kö. Härefter kollade en patient på henne och sa:

“Det luktar curry här inne.”

Det har också varit besvärligt att lyssna på andra personal på kliniken som uttrycker sig högt om hur frustrerande det är att behandla patienter med utländsk bakgrund.

Alaya går till jobbet med tunga steg. Idag jobbar hon med tandsköterskan Fatima. Fatima är en väl erfaren tandsköterska och Alaya tycker att det är roligt att jobba med henne. Dagen flyter och allt verkar gå bra.

“Kanske den här dagen kommer att gå bra till slut” tänker Alaya.

Efter lunch har Alaya en 24-årig patient som behöver en tandlagning. Fatima märker att patienten inte har betalat sin senaste räkning. Patienten kommer in och välkommas av Fatima och Alaya som förklarar dagens behandling och vad som ska göras. Innan behandlingen startar, påminner Fatima patienten om att han har en obetald faktura. Plötsligt går patienten upp från stolen och spottar på Fatimas ansikte:

“Du kommer aldrig att lära dig svenska. Du kan ingenting” skriker patienten hotfullt.

Fatima har bott i Sverige i mer än 30 år och pratar flytande svenska men har en brytning. Alaya och Fatima blev chockade och kunde knappt prata. Alaya försöker hantera situationen och säger till patienten:

“Så får du inte säga”.

Då vänder sig patienten mot henne och skriker:

“Jag har inte problem med dig för du är adopterad”.

Alaya är inte adopterad och kommer ursprungligen från ett asiatiskt land. Patienten rusar från rummet. Fatima och Alaya känner sig förlamade och kan knappt agera. Fatima känner sig så otroligt sårat och hon börjar gråta. Dock måste de fortsätta med att behandla de andra patienterna. Nästa dag, mår Fatima och Alaya sämre. Under fikarasten på morgonen bestämmer sig Alaya att prata med deras andra kollegor på kliniken som också har utländsk bakgrund och berättar vad som har hänt.

“Nu har det gått för långt” säger Alaya.

De andra håller med. Det är sant att de aldrig har tagit upp och diskuterat deras upplevelser av rasism inom vården tidigare för rädsla att bli stämplade som problemskapare men nu har det verkligen gått för långt. De bestämmer sig för att tillsammans prata med verksamhetschefen. Chefen lyssnar till berättelserna med stor oro. Han kände inte till dessa upplevelser och känner skuld känslor att han varit ignorant trots att han har varit mån om att alla medarbetare ska känna sig säkra på jobbet. Chefen bestämmer sig att omedelbart göra något åt saken. Han kollar på arbetsmiljöregler för att kolla om det finns något specifikt skrivet om rasism men hittar

inget. Han ringer till regionen och förklarar vad som har hänt men regionen verkar inte vara intresserad av att ta upp ämnet.

”Vad ska jag nu göra?” tänker chefen.

Chefen grubblar ganska längre och sedan kommer han på att han nyligen har läst i den lokala tidningen en artikel om rasism.

”Jag kanske kan sätta press på regionen om detta tas upp inom media”.

Han ringer upp den lokala tidningen och berättar vad som har hänt. Tidningen är intresserad av att skriva om detta. Han pratar med Alaya och Fatima om det. Under de kommande veckorna hör många från media och radio av sig och Alaya och Fatima blir intervjuade om händelsen. Detta skapar en debatt inom kliniken och inom regionen. Fatima, Alaya och de andra medarbetarna inom tandvården som har utsatts för rasism har fått prata om sina upplevelser med andra kollegor.

”Det har varit svårt att prata om sådant” tänker Alaya, **”men det har varit en lättnad och sedan var det ganska roligt att se att de har fått mycket stöd från chefen och de andra kollegorna”.**

Chefen får ett samtal från ledningen. De har nu läst artiklarna i tidningen och lyssnat på intervjuerna på radion. Dessutom har de fått flera klagomål från andra tandvårdskliniker om rasism inom vården sedan ämnet började uppmärksammas i media. Nu känner de att de måste göra något åt saken. De bestämmer sig för att ta fram en policy mot rasism i regionen.

3.1 Reflektionsfrågor

- Reflektera över hur chefens agerande påverkade Alaya och hennes kollegor på ett positivt sätt.
- Hur påverkar rädslan att bli stämplad som problemskapare, såsom Alayas kollegor med utländsk bakgrund uttrycker, möjligheten att lyfta problem i sin arbetsmiljö/på sin arbetsplats?
- Hur kan vi skapa en arbetsmiljö där medarbetare kan lyfta frågor kring exempelvis rasism utan att vara rädda att bli stämplade som problemskapare?

4. Fall 3 - Ortopeden

Elvir har brutit armbågen tidigare men armen läkte konstigt och blev aldrig som det var tidigare. Elvir har svårt att röra sin arm. Han går till hälsocentralen och berättar om sina besvär. Läkaren på hälsocentralen skriver en remiss till ortopederna. Äntligen får Elvir en tid hos ortopederna på sjukhuset.

Ortopeden Mattias kollar upp patienten Elvirs journal innan besöket. När han får syn på namnet, säger han direkt högt till sin läkarstudent:

”Det här kommer aldrig att gå. Vi kommer inte kunna lösa det här”.

”Varför?” undrar läkarstudenten

”Jo, de här människorna är jobbiga och överdriver sina symtom. Sedan har de hela familjen med sig och det blir så mycket oväsen”.

Läkarstudenten tycker inte att det känns rätt men vågar inte säga emot. Elvir kommer in och träffar Mattias. Mattias undersöker armen och säger bestämd till Elvir:

”Aa jag tycker inte att armen ska opereras. Det kan bli skadligare att operera och sedan så är armens mobilitet inte så värst påverkat”.

Elvir känner sig ledsen men tänker för sig själv att läkaren kan bäst och säger inte emot. Efter att han lämnat behandlingsrummet känner Elvir att det var något skumt med hur han hade blivit bemött men han kan inte riktigt sätta fingret på det.

4.1 Reflektionsfrågor

- Reflektera kring Elvirs känsla efter besöket och på vilket sätt upplevelsen kan påverka tilliten till hälso- och sjukvården.
- Vilka fördomar och rasistiska tankegodar uttrycker Mattias i fallet? Tror ni att Mattias själv upplever dessa fördomar som rasistiska?
- Hur kan rasism inom vården påverka möjligheten till jämlik vård och jämlik hälsa?

5. Fall 4 - Sjuksköterskan

Sjuksköterskan Maria känner sig helt slut. Det har varit tufft på akuten idag och det var ganska många patienter; mer än det brukar vara. Maria får lite tid att ta en kort rast och hon längtar efter att dricka en kopp kaffe. Hon går till sjukhusets gemensamma fikarum och där ser hon att många sitter och dricker kaffe.

Maria håller upp det varma kaffet och går och sätter sig på en stol. Då kommer läkaren Bengt in. Maria känner sig stressad så fort hon ser honom. Hon har både jobbat med honom tidigare och haft honom som lärare på en kurs i avancerad nivå som hon tidigare gått. Han är en viktig läkare och professor men han har en tendens att vara nedsättande i hur han pratar och behandlar andra, speciellt sjuksköterskor. Det är många sjuksköterskor som inte riktigt gillar honom för att han brukar trycka ner de omkring sig. Bengt sitter med en annan kollega i soffan och pratar högt och tar som vanligt mycket plats. Då Maria sätter sig ner och börjar dricka sitt kaffe hör hon Bengt säga till sin kollega Fredrik:

”Fredrik, har du läst nyheterna, det här som hände i Kenya?”

Fredrik nickar.

”De här afrikanerna de är som babianer...de här afrikanerna är ju alla babianer, jag skulle aldrig vilja åka till Afrika. De är ociviliserade” säger Bengt

Maria lyssnar och är helt chockad. Vad säger han? Hon kollar runt och ser på sin kollega som ursprungligen kommer från Afrika. Kollegan ser helt förskräckt ut och Bengt verkar inte lägga märke till henne eller tänka på att hon finns. Maria vänder sig till Bengt och säger:

”Så här får du inte säga.”

Bengt vänder sig till Maria och kollar arg på henne och säger:

”Vad då får inte säga. Det är ju sanning. Vad har du för invändningar?”

Maria ser hur alla kollar på henne. Hon ser på sin kollega från Afrika som inte verkar våga säga något.

Många tankar strömmar i Marias huvud. Hon känner sig redan trött och hon vill inte bli stämplad som problemskapare. Hon vill så småningom bli specialistsjuksköterska och vågar inte säga emot. Ingen kommer att stötta henne om hon säger emot en professor, en manlig professor dessutom.

”Inget” säger Maria och sitter tyst i stolen, dricker sitt kaffe snabbt och åker därifrån. Hon känner hur det knyter sig i magen.

5.1 Reflektionsfrågor

- Reflektera över hur Bengts möjlighet att uttrycka sig påverkas av titel, ålder, kön med mera. Hur påverkar Bengt jargongen på arbetsplatsen och vilka åsikter som är möjliga att uttrycka?

- Hur tror ni att Marias möjlighet att säga ifrån till Bengt påverkas om Maria själv rasifieras och har erfarenhet av rasism eller inte?
- Hur tror ni att Marias kollega upplever situationen? Hur kan upplevelsen i förlängningen påverka hennes arbetsmiljö och känsla för arbetsplatsen?

6. Fall 5 - Undersköterskan/receptionisten

Eva är undersköterska och jobbar på en hälsocentral. Evas jobb är ganska flexibelt och hon jobbar med många olika uppgifter. Idag ska hon sitta i receptionen för att möta patienter.

Olle är en 65-årig patient som lider av hemorrojder. Han har fått hem en kallelse till en tid på hälsocentralen. Olle läser kallelsen och ser att det står att han har fått tid om en vecka hos en läkare som heter Mustafa Mahmoud. Olle ringer till hälsocentralen. Eva som sitter i receptionen svarar i telefonen. Olle berättar för Eva att han har fått en tid hos läkaren Mustafa Mahmoud.

"Ja...jag har fått en tid på torsdag nästa vecka och vill nämligen byta läkaren"

"Varför vill du byta?" frågar Eva.

"Jag vill helst ha en svensk läkare" säger Olle.

"Mustafa är en bra läkare. Han är född i Sverige och pratar flytande svenska" säger Eva.

"Jag vill ha en svensk läkare" insisterar Olle

Eva tänker på vad hon ska göra. Det är inte ovanligt att patienter önskar ha svenska behandlare. Hon tänker på sin kollega Mustafa som har fått hantera patienter som inte var snälla mot honom. Olle verkar vara en sådan patient och Eva vill inte att Mustafa ska få hantera elaka kommentarer från Olle. Hon kollar på schemat och ser att läkaren Magnus har en lucka.

"Ok, du kan få en tid hos läkaren Magnus men det är längre fram" säger Eva

"Det går bra" säger Olle nöjd.

Eva avbokar tiden och bokar en ny tid åt Olle hos läkaren Magnus. Eva suckar och funderar på vad hon kommer att göra när läkaren Magnus går i pension om några år. Alla andra läkare på vårdcentralen har utländska namn och vården blir mer och mer mångfaldig.

6.1 Reflektionsfrågor

- Reflektera kring Evas dilemma mellan att ge Olle ett bra bemötande och vara en bra kollega till Mustafa.
- Läs igenom Region Västerbottens riktlinje "Hantering av krav på vård av viss behandlare inom hälso- och sjukvården" och diskutera hur den skulle kunna vara användbar i en sådan här situation.
- Ta fram ett förslag på hur och vad Eva hade kunnat svara Olle.